

POSUDOK

na habilitačnú prácu Kamila Čínátla *Naše české minulosti*

Historiografia ako disciplína prežíva približne v poslednom polstoročí (v našom prostredí tridsaťročí), trochu nadnesene povedané, metodologickú revolúciu. Stručne, teda nutne aj zjednodušene nazývam túto škálu razantných zmien antropologizáciou historiografie. Značne sa spestrilo a zdynamizovalo chápanie jej predmetu, sociálneho času, štruktúry spoločenských celkov i samotnej historickej pravdy. Súčasťou interpretačných postupov historikov sa stalo veľa nových pojmov, ktoré si historiografia vypožičiava od iných spoločenských disciplín a pomocou ktorých dokáže podstatne precíznejšie a konkrétnejšie zobrazit' skúmané problémy, aj také subjektívne roviny života v minulosti, ktoré dovtedy, okrem výnimiek, obchádzala (život anonymného človeka, bohatosť a zložitosť vnútorného sveta ľudí, ich vzťahov a podobne). Historiografia sa zároveň obohatila o množstvo nových tém, ktoré predtým z rôznych dôvodov ostávali nepovšimnuté, na okraji či za hranicou jej záujmu. Začala sledovať i také stránky života, ktoré sa v prostredí historikov stereotypne považovali za cudzie, vhodné pre iné disciplíny, nie pre historiografiu. V súčasnosti je už samozrejmosťou, že práce historikov, ktoré sa metodologicky či tematicky pohybujú na hranici s inými disciplínami, sú, pokiaľ vykazujú kvalitu, prijímané s primeraným rešpektom.

Do značnej miery platia tieto konštatácie o nových interpretačných prístupoch aj o posudzovanej habilitačnej práci Kamila Čínátla. Ešte vari pred tridsiatimi rokmi by ju mnohí – keďže sa v nej z tradičného pohľadu na historiografiu uplatňuje neštandardná metodológia a objektom jej záujmu je pamäť formovaná tzv. vysokou kultúrou (umením) – zaradili do inej disciplíny (sémantiky, kunsthistórie, pedagogiky, teatrológie). V tejto súvislosti zdôrazňujem, že autor vo svojom diele neanalyzoval kultúrne počiny z estetických hľadísk, ale z ich hodnotovej stránky, z hľadiska symbolov, ich spoločenskej funkčnosti a podmienenosti. A predovšetkým sledoval, ako sa podieľali na procese spomínania a na utváraní pamäti. Práve spomínanie a pamäť predstavujú dva centrálné pojmy Čínátlovej práce. Vychádzajúc z renomovaných autorov o pamäti a z radu ďalších relevantných prác (Nora, Ricoeur, Assmannová), vníma spomínanie ako proces, v ktorom sa zložito prekrývajú rozličné spontánne a riadené faktory vrátane manipulačných a ktorého výsledkom je pamäť, obraz nejakej historickej udalosti. Presnejšie obrazy, ktoré si nezriedka protirečia, ba sa i popierajú, pretože spomínanie a pamäť majú pluralitný charakter. Autor ďalej ukazuje, ako sa pamäť jednotlivca môže pretvárať do kolektívnej pamäti a ako tá zasa pôsobí na identitu rozličných sociálnych kolektívov.

Kamil Činátl konkrétne sledoval, ako prebiehali procesy utvárania pamäti (pamätí) v českom verejnom prostredí, aké nástroje pri tom fungovali a aké funkcie pamäť plnila, resp. plní. Urobil tak v podstate formou sond. Z obrovskej ponuky českých kultúrnych počinov si vybral viacero diel žánrovo patriacich do publicistiky a umeleckej tvorby. Jeho východiskovým prameňom sa stali spomienkové práce, filmy, fotografie, beletria, divadelné hry, v menšej miere slávnosti. Väčšina z týchto diel mala masový dosah a časť z nich priam kanonizovala pamäť širokej verejnosti. Analýzou vybraných diel sa dotkol utvárania českých pamäťových znakov v 19. storočí, resp. v prvej polovici 20. storočia, oveľa viac sa to však vzťahovalo na obdobie štátneho socializmu a najviac na posledných tridsať rokov.

V Činátlovej práci teda nie sú centrom pozornosti skutočné dejiny, ale sledovanie a analyzovanie rôznych predstáv o nich, ktoré vznikali mimo priameho dosahu odbornej historiografie. Podľa mňa autor výstižne poukázal, ako sa výrazne menili dominantie v spomínaní a jeho obsah v závislosti od spoločenských okolností, politických režimov, hodnôt doby. Dospel k zisteniam, že v analyzovaných prácach hral od 70. rokov 19. storočia až po rok 1989 primárnu rolu národný a vlastenecký rozmer (národná identita). Pokiaľ však pred rokom 1918 absolútne dominoval, počas prvej ČSR sa prekrýval s rozmerom občianskych cností a demokracie a počas socializmu zase s ideami sociálnej rovnosti, triedneho boja, kritiky kapitalizmu. Zároveň však od polovice 60. rokov a v 80. rokoch bolo zreteľné, ako sa do tohto základného kolektivistického konceptu, zvýrazňovaného pátosom a čierno-bielym videním, vnášali už aj obrazy zachytávajúce individuálne prežívanie, osobné hodnotové založenie. Práve tento psychologický rozmer a individuálna identita začali dominovať spomienkovej kultúre po roku 1989, keď sa ocitli na okraji tvorby veľké historické príbehy (národný, sociálny, modernizačný).

To, že autor analyzoval nielen vybrané diela, ale aj bohaté a spontánne verejné ohlasy a diskusie o nich (denná tlač, internetové stránky), v ktorých zaznievala pestrá názorová škála, mu umožnilo zachytiť ďalšie formy a obsahy pamäti bežnej populácie, často veľmi odlišné od predlôh (spomienok, umeleckých diel), od ktorých sa tieto diskusie odvíjali. Prostredníctvom takýchto analýz nepoukazoval na samotné historické udalosti, ale na rôznorodosť obrazov súčasnosti.

Kamil Činátl je obdarený interpretačnou zdatnosťou, teoretickou výbavou i obrazotvornosťou. Má dostatočný odstup od problémov bádania, schopnosť uchopiť ich na vysokej úrovni zovšeobecnenia a zároveň analyzovať detailné informácie. Takisto dokáže citlivo interpretovať psychologické stránky dejín a dešifrovať symbolické významy a ich funkcie vo verejnej komunikácii. Je mu vlastný bohatý jazyk, rád používa metaforické výrazy

a spojenia, vytrvalo porovnáva sledované javy. Avšak jeho štylistika je často natoľko komplikovaná, že text je na nejednom mieste ťažko zrozumiteľný. Jeho čitateľnosť oslabuje aj to, že autor, čo je pre väčšinu Činátlovej generácie dosť príznačné, sa nielen inšpiruje prácami autorít, ale od nich aj dosť mechanicky až manieristicky preberá pre našu disciplínu nezvyčajné výrazy z iných jazykov (kalky), pričom čeština má pre adekvátne pomenovanie dotýčnych javov dostatok svojich výrazov alebo zaužívaných cudzích slov. Konštatujem to napriek tomu, že si uvedomujem právo autora voliť si svoj vlastný štýl. Rušivo na mňa pôsobilo i to, že sa v práci zbytočne, teda nefunkčne a pomerne často opakovali tie isté všeobecné konštatácie. Otáznik u mňa taktiež vzbudzuje plurál „minulosti“ v názve práce. Podľa môjho názoru je minulosť len jedna, ale rôznorodé a meniace sa môžu byť jej interpretácie (dejiny, spomínanie, pamäť).

Z pestrej škály interpretačných možností súčasnej historiografie si Kamil Činátl zvolil antropologický prístup, pričom použil rad teoreticky ladených, najmä anglicky a nemecky písaných prác. Jeho knižná monografia, ktorú predkladá ako habilitačnú prácu, podobne ako jeho ďalšie diela, je výsledkom poctivého bádania a myslenia, jej obsah je v mnohých aspektoch inovačný, podnecuje do premýšľania, aj do takého, ako rôzne možno pristupovať k poznávaniu dejín. Odporúčam ju predložiť na habilitačné konanie.

V Liptovskej Teplej 14. 2. 2021

prof. Dušan Škvarna
oponent